

3. Киричек П.Н. Духовная культура та массовая информация / П.Н. Киричек // Вопросы культурологии. – 2010. – №1. – С. 16–21.
4. Леви-Строс К. Путь масок / К. Леви-Строс; Пер. с фр., сост., вступ. ст. и примеч. А.Б. Островского. – М.: Республика, 2000. – 399 с.
5. Лессинг Т. Ницше, Шопенгауэр, Вагнер // Культурология. XX век. Антология. – М.: Юрист, 1995. – 703 с.
6. Мамардашвили М. Как я понимаю философию; [сост. и предисл. С.П.Сенокосова] / М.Мамардашвили. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
7. Сталь Ж. де. О литературе, рассмотренной в связи с общественными установками / Ж.де Сталь. – М.: Искусство, 1989. – 476 с.
8. Успенский П.Д. Новая модель вселенной / П.Д. Успенский. – СПб.: Издательство Чернышёва, 1993. – 560 с.
9. Флиер А.Я. Массовая культура и ее социальные функции / А.Я. Флиер // ОНС: Общественные науки и современность. – 1998. – №6. – С. 138–148.
10. Шиллер Ф. Письма об эстетическом воспитании. Соч.: В 8 т. – М.: Искусство, 1957. – Т. 6. – 316 с.
11. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. В 2 т. – Т. 1. Гештальт и действительность. – М.: Мысль, 1993. – 663 с.
12. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М.: Политиздат, 1994. – 528 с.

Andrii Boiko

The man of mass culture in modern society

The man is a resultant effect of social and cultural realities. In its turn, social and cultural reality is tailored by the man and because of his or her activity in different spheres of life. This is about global interaction, development megatrends, popular culture, of course, about a man of mass, which is not only the quintessence of other structural components of the society of mass consumption, but also is the one who acquires the features of incentive factor of the phenomena and processes, which are based on a mass effect.

Keywords: man of mass culture, culture of the mass man, essential features, social genesis, a mass phenomenon, development trends, popular culture.

Надійшла до редакції 22.10.2015 р.

УДК 316.421

© Ірина Грушецька
(Чернівці)

НЕОТРАЙБАЛІЗМ ЯК ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

У статті здійснюється аналіз поняття неотрайбалізму. Досліджується історія його виникнення, прояви на практиці та вплив на соціологічне теоретизування. Відбувається визначення ролі та дослідницького потенціалу поняття неотрайбалізму, яке дозволить інтерпретувати постсучасну соціальну реальність з усім комплексом її протиріч та конфліктів.

Ключові слова: трайбалізм, трайб, неотрайбалізм, персона, глобалізація, локальність, регіоналізація.

Постановка проблеми. Процес глобалізації далеко не однозначний. Специфіка глобалізованого світу полягає в тому, що утворився новий стратифікаційний розподіл. Рестратифікація постає закономірним наслідком глобалізації, адже розширення соціальної системи породжує дихотомію локальності та мобільності. Тобто існує глобальна екстериторіальна еліта та її протилежність – локальне населення [2].

В сучасних умовах локальність постає як відсталість, адже центри, де формуються цінності, сьогодні вирізняються виключно екстериторіальним характером і уникають локальних обмежень. Але держава, з одного боку, є тією локальною одиницею, яка прагне зберегти власну значущість та унікальність, а з іншого боку, є основним регулятором ступенів проникнення глобального всередину. При цьому дуже важливо правильно розставити акценти та визначитись зі стратегією регуляції та реакції на виклики сучасності.

Так, широке відкриття власної локальності для глобальних процесів може спричинити масовий суспільний супротив. А з іншого боку, перетворення країни на замкнену соціокультурну систему може спричинити соціально-економічну відсталість та занепад. І тоді на тлі глобалізованого світу групи аутсайдерів стають в різку опозицію до загальносвітового ладу.

Глобалізація, подібно колонізації, не є природним розвитком подій для всіх типів суспільств одночасно. Штучний характер формування комплексу глобальних цінностей, які вже втілені в державах гегемонах, подекуди, природньо викликає негативну реакцію. Саме тому невід'ємною частиною глобалізаційних процесів є дедалі більша просторова сегрегація, відчуження та відділення в культурній, релігійній та політичній сферах. Дана опозиція знаходить своє вираження в неотрайбалізмі.

Неотрайбалізм постає як особливий концепт, використовуючи який можна аналізувати суспільство на макро- мікро- і мезорівнях, згідно із соціальною логікою. Неотрайби, або постсучасні племена виникають як об'єктивація ідеї спільного – символів, цінностей та територій, а неотрайбалізм – це рух за збереження спільних уніфікуючих символів. а тому стає **актуальним** подальше вивчення даного феномену, адже через його призму ми бачимо сучасне суспільство розрізненим у своїй єдності.

Метою статті є аналіз і подальше визначення ролі та потенціалу поняття неотрайбалізму, яке дозволить інтерпретувати постсучасну соціальну реальність з усім комплексом її протиріч та конфліктів.

У відповідності до поставленої мети було виконано ряд **завдань**:

- дослідити та узагальнити трактування поняття трайбалізму;
- здійснити аналіз напрацювань у дослідженнях неотрайбалізму;
- з'ясувати дослідницький потенціал соціології у вивченні феномену неотрайбалізму.

Рівень дослідження проблеми. Серед дослідників феномену неотрайбалізму найбільш відомими є Мішель Маффесолі [10], Зигмунт Бауман [2] та Здзіслав Краснодембський [10].

Виклад матеріалу. Поняття «неотрайбалізму» – це постмодерна інтерпретація «трайбалізму» з рядом вихідних аналогій. Поняття трайбу (англ. tribe – плем'я) часто вживане в етнології, але в ХХ ст. було замінено поняттям етносу і перейшло в суміжні гуманітарні сфери. Це і породило цілий ряд інтерпретації трайбалізму. Трайбалізм можна розглядати як культурно-побутову, культову і суспільно-політичну племінну відособленість, родовий анархізм, політичний вираз етнічності, ворожу реакцію на колоніальну політику або просто міжетнічний конфлікт. Трайбалізм є актуальним терміном для «країн третього світу». Географія трайбалізму і в наш час неймовірно широка: Європа, Латинська Америка, Африка, Російська Федерація та острови Океанії.

Зазвичай трайбалізм позиціонується негативно, тому що є проявом анахронізму, але коли мова заходить про країни опозиційні в культурно-історичному контексті до центрів глобалізованого світу, то він локально набуває позитивного звучання. В таких випадках постулати трайбалізму трансформуються в політичну ідеологію (наприклад, проект Євразійського союзу або ідея «русского мира»).

Україна в повній мірі відчула на собі найгірші вирази трайбалізму як внутрішнього, так і сусідського – сепаратизм, порушення територіальної цілісності та війну. Зрозуміло, що подібна ситуація ніколи не склалася б без сприятливих для цього умов. Аналізуючи публіцистику та наукову періодику минулих років (до 2010 року), можна помітити посилення та навіть передбачення нинішньої ситуації: «Жителі Сходу і Заходу України – це ті ж хуту і тутсі, обласгороджені нальотом цивілізації і не мають доступу до автоматів Калашникова. Тому громадянське протистояння в нашій країні не супроводжується кровопролиттям, а проходить у форматі політичних, ідеологічних, інформаційних війн. Виклики, з якими стикається нинішня Україна, типові для трайбалістичного суспільства. У першу чергу це постійний страх перед експансією сусіднього племені» [3].

«В ході історичного розвитку українського народу в ситуації господарського, політико-культурного розділу, іноземного панування не могла скластися тісна економічна, політична і культурна спільність і цілісність. Без тісної виробничої кооперації і створення єдиного цілісного внутрішнього ринку, може відбутися розрив внутрішньо-регіональних зв'язків, що поведе за собою розпад держави, або входження її частин в інші економіко-державні формування» [4].

Досліджуючи феномен неотрайбалізму, можна опинитися на роздоріжжі соціологічних, культурологічних, економічних та політологічних акцентів і масштабів при його трактуванні. Тому важливо виокремити такі рівні неотрайбалізму як: макрорівень – рівень держав та їхніх об'єднань; мезорівень – рівень регіону; мікрорівень – рівень повсякденної практики людей. Неотрайбалізм в соціокультурному сенсі зазвичай проявляється на рівні повсякденної практики.

Саме французький соціолог Мішель Маффесолі був, мабуть, першим, хто використав поняття неотрайбалізму в науковому контексті. Маффесолі передбачив, що з відмовою від модерного ладу, суспільство буде охоплювати ностальгія і розпочнеться пошук організаційних принципів буття в далекому минулому, а, отже, постмодерна епоха буде епохою неотрайбалізму. Неотрайбалізм постає як соціологічна концепція яка постулює, що люди еволюціонували, щоб жити в родовому суспільстві, на відміну від масового суспільства, і, таким чином, природно, утворюють соціальні мережі, нові племена – неотрайби.

У своїй основній роботі «Час племен» Мішель Маффесолі дає таке визначення: «Племенами я буду називати мікрогрупи, поява і поширення яких парадоксальним чином супроводжує масовізацію суспільства» [10]. М.Маффесолі визначає неотрайби як тимчасові, емерджентні соціальні мікроутворення. Він зазначає процесуальність сучасних солідарностей: вони постійно встановлюються та розпадаються, оновлюються і модифікуються. «Постмодерні племена мають спиратися на свою гнучкість, своє вміння адаптуватися як до своєчасності, так і до відповідальності, бути специфічними та тимчасовими» [10, с.303].

В доробку Зигмунта Баумана концепт неотрайбалізму можна зустріти «між рядками», так, наприклад, у книзі «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» [2] неотрайбалістичні фундаменталістські тенденції, що відображають досвід персон, які відчувають на собі вплив глобалізації він називає такими ж «законнонародженими дітьми» глобалізації, як і «гібридизація» культури на вершині глобалізованої соціальної піраміди.

Традиційний інструментарій не може бути застосований для аналізу соціальних ландшафтів плинного модерну («liquid modernity» за З. Бауманом) [9]. Це відповідно змінює соціологічний метод аналізу утворюваних форм, зокрема через зниження описових і пояснювальних можливостей термінологічної бази соціології епохи модерну. Тому постсучасність характеризується переходом від модерної *індивідуалістичної парадигми*, основними поняттями якої були індивід та група, до постмодерної *соціетальної парадигми*, основними поняттями якої є персона та неотрайби.

Якщо індивідуалістична парадигма описувала індивіда як носія певної функції в суспільстві, членом якого він ставав завдяки своїй участі в певній стабільній групі, то соціетальна парадигма в основу суспільства кладе спільноту племінного типу, що складається з персон. На відміну від індивіда персона не виконує тільки певну визначену функцію. Персона має значно більшу здатність вийти за межі своєї індивідуальності та злитися зі спільнотою, до якої належить, ніж ізольований, замкнений індивід.

Неотрайбалізм яскраво проявляється в правовій суспільній сфері, адже неотрайбалістичні формування паразитують на негативних почуттях, викликаних капіталістичним ладом, а саме комерціалізацією мислення та масовізацією, і не визнають загальноприйнятих юридичних процедур. Неотрайби культивують такі риси особистості, як вірність общині, особиста доблесть, націоналістичні і релігійні почуття, що подекуди переростає у фанатизм. Такі тенденції у міжнародному просторі носять небезпечний та руйнівний характер. У першу чергу, вони заперечують реальні міжнародно-правові процеси, що вже відбулися та мають незворотний характер.

Це стало можливим завдяки впровадженню політики мультикультуралізму, яка на даний час вже вичерпала себе «сьогодні вкотре з'ясувалося, що така мішанина народів – надто вибухова, що багатокультурність може переродитися в неутрайбалізм. Тепер культурна різноманітність сприймається не тільки як непохитна цінність, а й як джерело небезпеки» [5, с.15].

За останні 15 років Світова організація торгівлі (СОТ) зареєструвала майже 200 регіональних об'єднань, а в межах Європейського Союзу (ЄС) сформовано близько 150 міжнародних регіонів.

Більше того, нині мова йде не тільки щодо континенталізації економічних регіонів, а й створення міжконтинентальних інтеграційних об'єднань. Окрім того, абсолютизація локальних норм породжує заперечення будь-якого міжнародного чи закордонного досвіду, при цьому незалежно чи носить він позитивні, чи негативні тенденції. Така тенденція є небезпечною, оскільки руйнує правовий принцип толерантності, стимулюючи різного роду прояви ідеології расизму, нацизму, шовінізму в їх радикальних проявах.

Правовий неутрайбалізм породжує правову девіантну поведінку певних суб'єктів права, для яких характерний екстремізм, ксенофобія, дискримінація за національною ознакою та інші прояви соціальної нетерпимості. Розширення меж глобального простору тягне також негативні проблеми. Відбувається формування планетарної свідомості як цілісності в дії, яка визначає норми й принципи діяльності людства, є усвідомленням суспільного буття як буття загальнопланетарного [8, с.512]. За таких умов локальна правова система відмирає та існують тільки глобальні цінності і норми. Але вони не зможуть реально діяти, здійснювати правове регулювання у кожній частині планети однаково і при цьому ефективно. До прикладу використаємо інтегроване локальне утворення – Європейський союз. Щоразу помітнішим стає той факт, що європейська інтеграція з кожним етапом розширення ЄС на схід дедалі помітніше ускладнюється, набуває нових внутрішніх суперечностей регіонального та міжрегіонального масштабу.

На тлі критичних вимірів глобалізації в сучасній Європі справді розвиваються інтеграційні процеси в різних сферах, що формують європейську спільноту, ускладнюються причинно-наслідкові зв'язки між розширенням за рахунок нових країн і загальною ефективністю ЄС. Вирішальний елемент ускладнень у ході розширення ЄС та його адаптації до нових умов життєдіяльності вбачається у сфері безпеки і стабільності в європейському регіоні. У процесі євроінтеграції постала проблема визначення чи уточнення географічних меж Європи, механізмів її подальшого інтегрування. Вхідження нових членів, з одного боку, створює бажані для ЄС перспективи формування цілісної Європи в єдиних політичних та економічних межах; з іншого – практична реалізація супроводжується численними проблемами усередині самого ЄС, зумовленими такими елементами інтеграції, як адаптування національних економік до введення єдиної валюти, формування спільної зовнішньої політики і політики у галузі безпеки, пошук моделі відносин з країнами-сусідами [6, с.121-122].

Навіть за умови знаходження консенсусу в економічній сфері, набагато складніше віднайти рівновагу в питаннях етносу, національної культури та релігії. Наприклад, ісламське питання в ЄС не втрачає своєї актуальності від Другої світової війни. Критичне економічне становище країн третього світу (зокрема мусульманських), а саме відсутність промислової інфраструктури, сільське господарство яке було засноване на монокультурах, відсутність якісної освіти і системи охорони здоров'я, безробіття – всі ці фактори сприяли міграції з країн Азії та Африки на Захід. Цьому сприяли й діяльність влади колишніх метрополій. Уряд Великої Британії відчинив двері для мігрантів зі своїх колишніх володінь, щоб таким чином залишити їх у сфері свого впливу, уряд Франції був змушений евакуювати з Алжиру на континент десятки тисяч так званих харкі з родинами (алжирців, які в роки війни за незалежність країни боролися на боці Франції). Потім Західна Європа стала відчувати брак робочої сили, особливо низько кваліфікованої, й достатньо широко відкрила свої обійми для трудових емігрантів. Далі, уже неконтрольована міграція нелегалів призвела до того, що у європейських містах з'явилися цілі квартали і

конгломерати – неутрайби мезо-рівня, в яких переважають мусульмани: у Франції – вихідці з Північної та Західної Африки, в Німеччині – з Туреччини, у Великій Британії – з Індостану. Природнім наслідком стало те, що європейська спільнота наповнилася ксенофобськими настроями, а це стало плацдармом для деяких політичних сил, що стимулювали неприязнь до ісламу і мусульман. А це, ще більше дистанціювало мусульманську спільноту, яка уже остаточно неутрайбалізувалася.

Обговорюючи проблеми неутрайбалізму, обов'язково вирине поняття регіоналізації. Регіоналізація також може мати ірраціональні прояви, тому що регіоналізація – це тенденція, яка частково йде у розріз з процесами глобалізації, уособлення окремих національних господарств від цілісної системи світової економіки і є віддзеркаленням протиріч між поточними груповими та довгостроковими глобальними інтересами [7, с.11].

Одним з важливих моментів в концепції неутрайбалізму, що в деякій мірі продовжує етнологічні та антропологічні дослідження трайбалізму, є здатність до моделювання можливих варіантів розвитку подій в сучасному глобалізованому світі. Специфіка моделювання полягає у діяльність високого рівня складності глобальних масштабів, так як в результаті побудови можливої моделі розвитку держави і права має враховуватися велике число різнорідних чинників – соціальних, культурних, юридичних, економічних, природних та технічних. Результати такого аналізу мають бути сформульовані не тільки мовою теорії, але і на мові практики. Все це дозволить не тільки дати обґрунтовану наукову картину сучасного стану суспільства і її регулюючої системи, а й з'ясувати можливі альтернативи їх розвитку глобальних проблем, зокрема взаємодії парадигми «локальне-глобальне», оцінити їх з точки зору актуальних соціальних стандартів та моральних цінностей людства.

Отож, проблеми адекватного поєднання та взаємоузгодження локального та глобального повинні бути предметом особливої уваги соціологів. Глобалізований світ та проблеми сучасності ставлять багато запитань, і не на всі можна знайти відповіді. Проте значний потенціал постмодерних парадигм дає можливість трансформувати соціологію відносно викликів сучасності.

Висновки. Глобалізований світ формує нові виклики для суспільства: стратифікаційні розриви, що представлені опозицією глобального та локального, а це відповідно створює парадигмальні здвиги теоретичної соціології, термінологічна база якої поповнюється та оновлюється. Аналізуючи оновлене поняття неутрайбалізму, можна прийти до висновку, що воно наділене потужним потенціалом та може використовуватися в інтерпретаціях постсучасної соціальної реальності. Неутрайбалізм проявляється на трьох рівнях: макрорівень – рівень держав та їхніх об'єднань, мезорівень – рівень регіону, мікрорівень – рівень повсякденної практики людей. І на кожному з них розкривається та проявляється по іншому.

Література

1. Абысова М.А. Конструирование общества спектакля / М.А. Абысова. // Мультиверсум. Філософський альманах. – 2011. – №9 – С. 68–78.
2. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З.Бауман. – Москва: Весь Мир, 2004. – 188 с.
3. Дубинянский М. Страна развитого трайбализма [Електронний ресурс] / Михаил Дубинянский // Українська правда. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2009/07/7/4492833/?attempt=1>.
4. Зинченко В.В. Дилемма специальных экономических зон в Украине: субсидиарный регионализм или системный дерегулированный трайбализм? [Електронний ресурс] / В.В. Зинченко // Научная библиотека КиберЛенинка. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/dilemma-spetsialnyh-ekonomicheskikh-zon-v-ukraine-subsidiarnyy-regionalizm-ili-sistemnyy-deregulirovannyi-traybalizm#ixzz3uty7mLVr>.
5. Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури / Здзіслав Краснодембський. – Київ: Основи, 2000. – 141 с.
6. Мурзагалієва Д. Нові моделі євроінтеграційного процесу / Д.Мурзагалієва // Підприємництво, господарство і право – 2012. – №5 (197). – С. 120-123.
7. Оболенский В.П. Глобализация мировой экономики. Проблемы, оценки российского предпринимательства / В.П. Оболенский, В.А. Поспелов. – М.: На ука, 2001. – 216 с.

8. Шепелев М.А. Глобально- цивилизационные процессы и планетарное сознание / М.А. Шепелев // Цивилизационная структура современного мира. В 3-х т., Глобальные трансформации современности / под ред. Ю.Н. Пахомова и Ю.В. Павленка. – К.: Наукова думка, 2006. – Т. 1. – С. 477-554.
9. Bauman Z. Liquid modernity / Bauman Z. – Malden: Polity Press, 2000.
10. Maffesoli M. The Time of the Tribes. The Decline of Individualism in the Mass Society / Maffesoli M. – London: SAGE Publications; Thousand Oaks, New Delhi, 1996.

Iryna Hrushetska

Neo-tribalism as a phenomenon of the globalized world

This article is analysis the concept of neo-tribalism. We study the history of its occurrence and impact on sociological theorizing. There defining the role and concept research potential of neo-tribalism, which will interpret postmodern social reality with all its complex contradictions and conflicts.

Keywords: tribalism, tribe, neo-tribalism, person, globalization, local, regionalization.

Надійшла до редакції 30.10.2015 р.